

Yunus Emre Divanı'nda Seslenme Sözleri

Address Forms in Divan of Yunus Emre

Dr. Öğr. Üyesi Nazmi ALAN ¹

Öz

Yunus Emre İslam inancını ve düşüncesini yaşadığı dönemin edebî dilinden farklı olarak Türkçe yazdığı şiirlerle dile getirmiştir. Bu yüzden sadece yaşadığı dönemin insanlarına değil sonraki nesillere de hitap ettiği için değerini korumayı başarmıştır. Şairin bu başarısının ortaya çıkmasında birçok bileşen olmakla birlikte seslenme sözlerinin de etkisi yadsınamaz. Seslenme sözleri seslenen (hatip / verici / gönderici) ile seslenilen (muhatap / alıcı) arasında iletişimin sağlanmasında görev üstlenen yapılardır. Bu yapılar alanyazında seslenme ünlemleri, seslenme edatları, hitaplar vb. şekilde adlandırılmaktadır. Bu yapılar sözcük olabileceği gibi söz öbeği yapısında da olan ve tümcede seslenme görevinde kullanılan sözlerdir. Bu yüzden de tümcenin doğrudan bir ögesi olmayan unsurlardır. Bu çalışmada Yunus Emre'nin Divanı esas alınarak seslenme sözlerinin yapısal özellikleri ve bu sözlerin muhatapları tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgularda, şiirlerde yer alan seslenme sözlerinin yapısal farklılıkları şairin dilin imkânlarını ustalıkla kullandığını göstermektedir. Yunus Emre şiirlerinde insanlara fayda sağlamak, yol göstermek, onları uyarmak, onları dikkat ve ilgilerini düşüncelerine çekmek için seslenme sözlerine başvurduğu görülür. Ayrıca Allah'a seslenmelerde yalvarış, yakarış ön plandadır. Şair hemen hemen her şiirinde farklı amaç veya sebeplerle, birilerine / bir şeylere seslenir. Bunu yaparken başvurduğu seslenmelerin hem yapısı hem de muhataplarının çeşitliliği şairin üslubuna dair ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, ünlem, sesleme sözleri, seslenen, seslenilen

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Yunus Emre expressed her Islamic belief and thought in the poems he wrote in Turkish, different from the literary language of the period he lived in. For this reason, it has always managed to preserve its value because it appeals not only to the people of the period in which it lived, but also to the next generations. Although there are many components in the emergence of this success of the poet, the influence of the words of the address is undeniable. Addressing words are structures that undertake the task of providing communication between the orator and the addressee. These structures are used as exclamations, prepositions, addresses, etc. in the literature so named. These structures can be words as well as words that are in the structure of the phrase and used in the calling task in the sentence. Therefore, it is not a direct element of the sentence. In this study, based on Yunus Emre's Divan, the structural features of the addressing words and the addressees of these words were tried to be determined. In the findings obtained, the structural differences of the address words in the poems show that the poet uses the possibilities of the language skillfully. The poet calls out to someone / something for different purposes or reasons in almost every poem. While doing this, both the structure of the addresses he used and the diversity of his addressees provide clues about the style of poet.

Keywords: Yunus Emre, exclamation, address forms, orator, addressee

Paper Type: Research

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, nazmi_alan@hotmail.com

Atf için (to cite): Alan, N. (2021). Yunus Emre Divanı'nda seslenme sözleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 83-111.

Giriş

Yunus Emre Anadolu coğrafyasında Eski Anadolu Türkçesi olarak bilinen dönemde devrin bilim ve edebî dilleri karşısında Türkçenin temsilcisi ve savunucusudur. Yunus'un ilahî aşkı, edebî dehası ve dili kullanmadaki ustalığı ile birleşince üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen etkisini koruyan ve sürdüren şiirler ortaya çıkmıştır.

Şair, şiirlerinde Türkçenin bütün incelikleri ve ifade gücünü her yönüyle ortaya koymuştur. Bunun en güzel göstergelerinden birisi de seslenme sözlüğüdür. Şiirlerindeki seslenme sözlüğünün çeşitliliği, Yunus'un insanlığa seslendiğinin de en belirgin ispatlarından biridir.

Bu çalışmada iletişimin önemli unsurlarından olan seslenme sözlüğünün Yunus Emre'nin şiirlerindeki kullanımı esas alınmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde seslenme sözlüğü üzerine doğrudan bir çalışmanın olmaması, daha önce yapılan çalışmalarda² konuya kısmen veya yüzeysel değinilmesi konunun bir bütün olarak ele alınarak araştırılmasını gerekli kılmıştır. Çalışmanın amacı elde edilen somut bilgilerden hareketle şairin üslubuna dair yapılacak çalışmalara katkıda bulunmaktır. Bu çalışmada *Yunus'un şiirlerinde seslenme sözlüğü nelerdir? Bu seslenme sözlüğünün yapısı nasıldır ve muhataplarını kimler oluşturmaktadır? Bu seslenmeler Yunus Emre'nin üslubu ve düşünce dünyası hakkında bize ne gibi ipuçları vermektedir?* gibi sorulara cevap aranacaktır.

1. Seslenme Kavramı ve İşaretleyicileri

Güncel Türkçe Sözlük'te seslenme, “*Sözü birine veya birilerine yöneltme, hitap.*”; hitap, “*Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme.*”; nida, “*Çağırma, bağırma, seslenme.*” şeklinde birbirine yakın olarak tanımlanan sözcüklerdir. Tanımlarda görüldüğü üzere seslenme kavramı için hitap veya nida sözcüklerinin çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı görülür. Araştırmacılar, seslenme sözlüğü için *seslenme tümleci, seslenmeli tümleç, ünlem tümleci, seslenmeli özne, seslenmeler, seslenme grupları, seslenme blokları, hitaplar, hitap blokları, hitap grupları...* terimlerini kullanmaktadırlar (Alyılmaz, 2015, s. 36).

Seslenmeler genellikle bireyler arasındaki sözlü veya yazılı iletişimin başlama noktasında görev üstlenirler. Seslenen (hatip / verici / gönderici) seslenilene (muhatap / alıcı) ait herhangi bir bilgiyi dile getirir. Böylelikle seslenilene iletişime dâhil eder. Bu bilgi duruma göre değişiklik göstermekle birlikte alıcının adı, mesleği veya bir niteliği de olabilir. Bazen herhangi bir bilgiye başvurulmadan bir seslenme ünlemiyle de seslenilen ile iletişim kurulabilir.

Verici ile alıcı, hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar) / seslenme grupları (hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde ‘uyaran / uyarıcı / dikkat çekici’ görevini üstlenirler. Verici, alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir / hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir / bilgiyi aktarır (Alyılmaz, 2011, s. 646).

Seslenme sözlüğü konuşma dilinde tonlamayla yazı dilinde ise bağlamdan hareketle tespit edilebilir. Sözcük türü açısından bakıldığında araştırmacılar arasında seslenme sözlüğünün edat veya ünlem olduğu görüşü hâkimdir. Seslenme sözlüğüne, ‘seslenme edatları’ (Ergin, 2009, s. 350); ‘çağırma-hitap edatları’ (Hacıeminoğlu, 1992, s. 284); ‘soruşturma ünlemleri’ (Banguoğlu, 2007, s. 398); ‘çağrı ünlemleri’ (Gencan, 2007, s. 533); ‘seslenme ünlemleri’ (Korkmaz, 2009, s. 1174); ‘ünlemlik (ikincil ünlem)’ (Doğru, 2018b, s. 179) vb. başlıklar altında yer verilir.

Bazı araştırmacılar, seslenme ünlemlerinin, asıl seslenme olduğunu belirtirler (Banguoğlu, 2007, s. 398; Ergin, 2009, s. 350). Seslenme ünlemleri daha çok doğa taklidi yansıma ses diyebileceğimiz türden sözlerin söylenmesiyle gerçekleştirilen seslenmelerdir.

² Yunus Emre Divanı ve Risâletü'n-nushiyye'de ünlemler ve seslenme sözlüğü ile ilgili bk. (Şenyurt, 1995, s. 90-91; Görmüş, 2003, s. 141-143; Altunsarı, 2004, s. 72-74; Durmaz, 2008, s. 85-87; Babacan, 2013, s. 50; Kavaklıçesme Kotan, 2015, s. 431-436).

Seslenme ünlemleri ile seslenme için kullanılan sözler işlev olarak benzerlik gösterirler. Seslenme sözleri, seslenme ünlemi yerine kullanılan sözler olarak da değerlendirilir. Seslenme ünlemleri ve seslenme sözleri birbirinden bağımsız olarak kullanılabilirler gibi birlikte de kullanılabilir. Birlikte kullanımlarında seslenme ünlemlerinin kuvvetlendirme işlevinden dolayı alıcı üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Kişinin özel adı olan sözler, akrabalık ve kavim adları, kişinin toplumdaki işini, mevkiini bildiren sözler, ilişki bildiren sözler, seslenme sözleri olarak kullanılabilir. Ayrıca çeşitli hayvan adları ve takma adlar, cansız eşyaların adları, coğrafi adlar, seslenme görevi üstlenebilir (Karaağaç, 2012, s. 695). Seslenme sözlerinin tercihinde zaman, mekan ve şartların da belirleyici olduğundan bahsedilebilir.

Seslenme sözleri çağırma, uyarma, dikkat çekme, harekete geçirme, samimiyet / resmiyet gösterme, statü gösterme, onurlandırma, iletişimi kontrol etme, iletişimde olduğunu gösterme, çeşitli duyguları yansıtırma (heyecan, sevinç, sevgi, saygı, nefret, korku, üzüntü, kızgınlık vb. gösterme), hakaret etme, küçük düşürme / aşağılama, alay etme, sitem etme, yardım isteme, azarlama, dua etme / yalvarma, tehdit etme vb. çeşitli amaç veya sebeplerle gerçekleşir (Doğru, 2018a, s. 135-136). Ayrıca dikkat toplama işlevinde de kullanılırlar (Yavuz ve Balcı, 2011, s. 156). Hitaplar, bir anlamda seslenenin muhatabı ile ilgili değer yargılarının, duygu ve düşüncelerinin göstergesidir. Bu nedenle aynı zamanda gizli içerik taşıyan öğelerdir (Özezen, 2004, s. 2267).

1.1. Seslenme Sözlerinin Yapısı

Seslenme ünlemleri ile seslenme sözlerinin birbirinden bağımsız veya birlikte kullanılabilirliğini daha önce söylemiştik.

Alyılmaz (2011, s. 35) ünlemler ile seslenmeler arasındaki söz konusu dilsel ilişkinin ana hatlarıyla 1. ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu, 2. ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / seslenme edatı 3. ünlem / ünlem grubu + \emptyset , 4. \emptyset + seslenme / seslenme grubu + \emptyset , 5. \emptyset + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / edatı olmak üzere beş farklı yolla gerçekleştiğini belirtir.

Yunus Emre'nin şiirlerinden hareketle tespit ettiğimiz seslenme sözlerinin yapısı genel hatlarıyla şu şekildedir: i. seslenme ünlemi, ii. seslenme sözü olarak kullanılan yapılar ii.i. seslenme sözü olarak kullanılan sözcükler (tür adı, özel ad, nitelik adı); ii.ii. seslenme sözü olarak kullanılan söz öbekleri [sıfat tamlaması, özel ad öbeği, unvan öbeği, tekrar öbeği, ortaç öbeği, ünlem öbeği (seslenme ünlemi + sözcük, seslenme ünlemi + söz öbeği)].

1.2. Seslenmenin Yönü (İçe yönelik ve dışa yönelik)

Seslenme denilince öncelikle karşıdakine yönelik olan hitaplar akla gelmekle beraber bazen alıcı, vericinin ta kendisi de olabilir. Yani muhatabın, seslenenin kendisi olduğu seslenmelerdir. Bu tarz seslenmelerde seslenmenin yönü dışarıya değil bizzat kişinin kendisine yani içe yöneliktir, diyebiliriz.

Bireylerin kimi zaman yalnızlık duygusundan kimi zaman kendilerine öfkelenmelerinde kimi zaman ise büyük bir başarı elde ettiklerinde ve bu gibi durumlarda kendilerine seslendikleri görülmektedir (Demirbaş, 2017, s. 2178).

Özellikle şairlerin şiirlerde kendilerine seslenmeleri sıkça karşılaşılan bir durumdur. Yunus Emre'nin şiirlerinde de en çok karşılaşılan seslenme türlerinden birisidir. Aşağıdaki beyitlerde görüldüğü gibi şairin şiirlerinde çok farklı şekillerde kendine seslendiği görülür:

Bî-çâre za'îf Yûnus neye hased idersün / Kamu esbâbunu döküp 'uryân olasın birgün
(229/5)

İy Yûnus imdi senün 'ışkıla geçsün günün / Sevdüğün kişi senün cânuna cân olısar
(60/7)

Yunus Emrem kimseler hiç bilmedi hâlüm benim / Hâlümi 'arz itmege bir merd-i 'irfân isterem (228/6)

Dışa yönelik seslenme ise kişinin kendisi dışındakilere seslenmesi durumudur. Bu seslenmeler bilinen yaygın seslenme biçimidir.

1.3. Muhatabın Belirginliği (Açık / doğrudan ve örtük / dolaylı)

Seslenmelerle ilgili hususlardan birisi de seslenilenin belirginliğidir. Seslenilenin kim olduğuna dair bilgi, bu çalışmada açık / doğrudan ve örtük / dolaylı ayrımını gerekli kılmıştır.

Açık veya doğrudan seslenme, seslenilenin adının doğrudan dile getirilmesidir. Örtük veya dolaylı seslenme ise seslenilenin adı yerine vasfı, lakabı, mesleği, statüsü vb. durumların dile getirilmesidir. Bu tarz seslenmeler özelde tek bir kişiye olabileceği gibi aynı nitelikte kişileri de kapsayabilmektedir. Bu tarz seslenmelerin birçok sebebi olabilir. Kişiyi rencide etmeme veya ön plana çıkarmama, tutum ve davranışlarından dolayı doğrudan hedefe koyma yerine örtülü bir şekilde eleştirme, övme vs. bunlardan bazıları olabilir.

Ayrıca Alkan Ataman, *özel ad + anası / atası / karındaşı / oğlu* gibi hitapları, seslenenlerce muhataplarının tanıdıkları anneleri, babaları, kardeşleri ve oğulları üzerinden kurdukları dolaylı anlatımlı hitapları olduğunu belirtir (2018, s. 136).

1.4. Muhatabın Çeşitliliği ve Çoklu Seslenme

Muhatabın çeşitliliği ile aslında kastedilen seslenilen varlıkların farklılığıdır. İnsan sosyal yaşamı içerisinde daha çok insanlara seslenmekle birlikte içinde bulunulan ihtiyaca ve duruma göre bazen Yaradan'a, bazen bir tabiat unsuruna da seslenebilmektedir. Yunus şiirlerinde başta kendisi olmak üzere, insanlara bazen Allah'a ve meleklerine bazen de hayvanlara ve bitkilere seslenmektedir.

Çoklu seslenme ise genellikle farklı kişilere aynı tümcede seslenilmesidir. Aynı iletinin birden çok kişiye ulaştırılmasında başvurulan bir yol şeklinde düşünülebilir:

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm (184/17)

Yukardaki dörtlükte Yunus Emre muhatabın çeşitliliği açısından Yaradan'a, meleklerle ve insanlara seslenmektedir. Ayrıca *halâyıklar, melâikler, esrükler, ayuklar* ve *uyanıklar* diyerek farklı muhataplara aynı çağrıda bulunmuştur. Bu dörtlük hem seslenilenin çeşitliliği hem de çoklu seslenme açısından güzel bir örnektir.

1.5. Seslenmenin Çeşitliliği

Seslenmenin bir diğer boyutu ise aynı muhataba farklı seslenme sözleriyle veya aynı seslenme sözleriyle farklı muhataplara seslenilmesidir. Bu tarz seslenmelere eş göndermeli veya eş göstergeli seslenmeler de denilebilir.

Yunus Emre, şiirlerinde Yaradan'a *Allah, Çalap, Rab, İlahi, Gani... vd.* veya *padişah, şah, sultan, server, dost... vd.* seslenme sözleri ile seslenir. Bu seslenmelerin göndermeleri aynı olduğu için eş göndermeli seslenmelerdir.

Yunus Emre'nin, şiirlerinde *dost* sözcüğüyle genellikle Yaradan'a az da olsa insana seslendiği görülür. Bu seslenmeler ise göstergeleri aynı olduğu için eş göstergeli seslenmelerdir. Aşağıdaki beyitlerden ilkinde *iy dost* diyerek Yaradan'a seslenirken ikincide *i dostlar* diyerek insanlara seslenmektedir:

İy dost senün 'ışkun odı cigerüm pâre baş kılur / 'İşkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür (92/1)

İ dostlar işidün sözüm dün itmişem bu gündüzüm / Ben yavı kıldum kendözüm bu Hak yola giren gelsün (230/6)

1.6. Seslenme Sözlerinin Tümcedeki Yeri

Seslenmelerin cümlede asıl görevi alıcıyı uyarmak, onu iletişim ortamına çekmek olduğu için seslenmeler / seslenme öbekleri cümle öğelerinin sıralanma durumuna göre cümlenin başında bulunurlar (Alyılmaz, 2015, s. 37).

Yunus Emre'nin şiirlerinde seslenme sözleri genellikle beyit/kıta başındadır. Bazen ahenk, ölçü ve kafiyeden dolayı beyit/kıta ortasında veya sonunda da yer almaktadır: Örneğin *i / iy* seslenme ünlemleri ile kurulan seslenmeler, çoğunlukla beyit/kıta başlarında iken; *ya* seslenme ünlemleri ile kurulan seslenmeler sözlerinin çoğunlukla beyit/kıta sonlarında yer aldığı görülmektedir:

İy yârenler eydimezem cânım neye taldüğünü / Dilile vasf idemezem gönlümi kim aldüğünü (390/1)

İlâhî derdümün dermânı sensin / Günâhkâr kullarun gufrânı sensin (282/1)

Yûnus bu kuş dilidür buni süleymân bilür / Gerçek eren bu yolda ne didüğün sezerem (171/12)

Yûnus Emrem aç gözün toprak eylegil yüzün / Sana dahı diyeler cigeri biryân kanı (396/16)

'Aceb bu benüm hâlüm yir altında ahvâlüm / Varup yatıcak yirüm akreb dola mı yâ Rab (15/2)

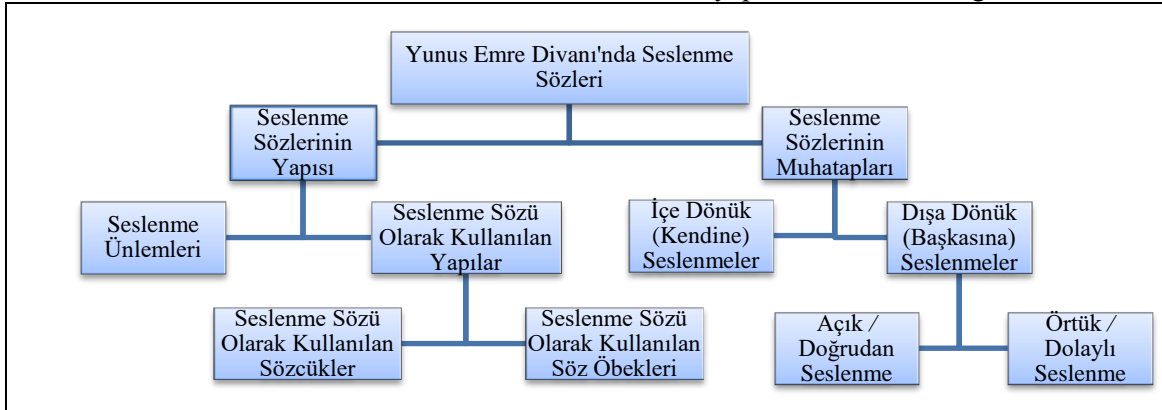
Bülbül 'âşık durur güle / 'Âşıkun hâlin kim bile / Güle karşı hoş 'ışkıla / Söyle bülbücüğüm söyle (343/6)

Seni bana yâr sanurdum / Bana vefâdâr sanurdum / Aygâr imişsin bilmedüm / Âh n'ideyüm 'ömrüm seni (405/3)

2. Yöntem

Bu çalışmada Tatcı'nın (1990) hazırlamış olduğu 'Yunus Emre Dîvânı' adlı çalışma esas alınmıştır. Divan taranarak seslenme sözlerinin geçtiği beyitler/kıtalar tespit edilmiş, veriler toplanmıştır. Tespit edilen seslenme sözleri yapısı ve muhatabı esas alınarak tasnif edilmiştir:

Grafik 1. Yunus Emre Divanı'nda seslenme sözlerinin yapısı ve muhatabına göre tasnifi

Şekil 1'de görüldüğü gibi seslenme sözleri iki ana başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan ilki olan *Seslenme Sözlerinin Yapısı*, i. *Seslenme Ünlemleri* ve ii. *Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Yapılar* şeklinde iki alt başlıkta ele alınmıştır. Seslenme ünlemlerinin tek başına kullanımının çok az olmasından dolayı tek başlıkta ele alınmıştır. Ancak seslenme sözü olarak kullanılan yapıların sayıca fazla olmasından dolayı aşağıdaki alt başlıklara göre tasnif edilmiştir:

i. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Yapılar

- i.i. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Sözcükler
 - i.i.i. Tür Adı
 - i.i.ii. Özel Ad
 - i.i.iii. Nitelik Adı
- i.ii. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Söz Öbekleri
 - i.ii.i. Sıfat Tamlaması
 - i.ii.ii. Özel Ad Öbeği
 - i.ii.iii. Unvan Öbeği
 - i.ii.iv. Tekrar Öbeği
 - i.ii.v. Eylemsi Öbeği
 - i.ii.vi. Ortaç Öbeği
 - i.ii.vii. Ünlem Öbeği
 - i.ii.vii.i. Seslenme Ünlemi + Sözcük Yapısında Seslenme Sözcükleri
 - i.ii.vii.i.i. Seslenme Ünlemi + Tür Adı
 - i.ii.vii.i.ii. Seslenme Ünlemi + Özel Ad
 - i.ii.vii.i.iii. Seslenme Ünlemi + Nitelik Adı
 - i.ii.vii.ii. Seslenme Ünlemi + Söz Öbeği Yapısında Seslenme Sözcükleri
 - i.ii.vii.ii.i. Seslenme Ünlemi + Ad Öbeği
 - i.ii.vii.ii.ii. Seslenme Ünlemi + Sıfat Tamlaması
 - i.ii.vii.ii.iii. Seslenme Ünlemi + Özel Ad Öbeği
 - i.ii.vii.ii.iv. Seslenme Ünlemi + Eylemsi Öbeği
 - i.ii.vii.ii.iv.i. Seslenme Ünlemi + Ortaç Öbeği
 - i.ii.vii.ii.v. Seslenme Ünlemi + Bağlama Öbeği
 - i.ii.vii.ii.vi. Seslenme Ünlemi + Kısaltma Öbeği
 - i.ii.vii.ii.vi.i. Seslenme Ünlemi + İsnat Öbeği
 - i.ii.vii.ii.vii. Seslenme Ünlemi + Diğer Yapılar

İkinci ana başlık olan *Seslenme Sözcüklerinin Muhatapları* ise seslenmenin yönüne göre *i. İçe Dönük (Kendine) Seslenmeler* ve *ii. Dışa Dönük (Başkasına) Seslenmeler* şeklinde iki alt başlıkta ele alınmıştır. İçe dönük (kendine) seslenmelerin muhatabının şairin kendisi olmasından dolayı tek başlıkta verilmiştir. Ancak dışa dönük (başkasına) seslenmelerde muhatabın farklılığından dolayı alt başlıklara ayrılmıştır. Dışa dönük (başkasına) seslenmelerde muhatabın doğrudan adının söylendiği yani muhatabın belirgin olduğu seslenme sözleri *Açık veya Doğrudan Seslenmeler*; muhatabın adı yerine başka sözlerle seslendirildiği seslenme sözleri ise *Örtük veya Dolaylı Seslenmeler* şeklinde bir ayrıma daha gidilmiştir:

- i. İçe Dönük (Kendine) Seslenmeler
 - ii. Dışa Dönük (Başkasına) Seslenmeler
 - ii.i. Açık veya Doğrudan Seslenmeler
 - ii.i.i. Yaradan'a Seslenme

- ii.i.ii. Meleklerle Seslenme
- ii.i.iii. İnsanlara Seslenme
 - ii.i.iii.i. Peygamberlere Seslenme
 - ii.i.iii.ii. Tarihi Şahsiyetlere Seslenme
 - ii.i.iv. Tabiat Unsurlarına, Hayvanlara, Bitkilere ve Eşyalara Seslenme
 - ii.i.v. Hayatla ve Ahiretle İlgili Soyut Kavramlara Seslenme
- ii.ii. Örtük veya Dolaylı Seslenme
 - ii.ii.i. Yaradan'a Seslenme
 - ii.ii.ii. İnsana Seslenme
 - ii.ii.ii.i. Makam, Mevki ve Meslek Sahiplerine Seslenme
 - ii.ii.ii.ii. Eşe, Dosta ve Yakınlarına Seslenme
 - ii.ii.ii.iii. Ruhsal ve Karakteristik Özelliklerinden Hareketle İnsanlara Seslenme
 - ii.ii.ii.iv. Tutum ve Davranışlarından Dolayı İnsanlara Seslenme
 - ii.ii.ii.v. Genel Olarak İnsanlara Seslenme
 - ii.ii.ii.vi. Peygamberlere Seslenme

Her başlığın altında tespit edilen seslenme sözleri bir bütün olarak tablolarda verilerek ayrıca sayısal değerler grafiklerle görselleştirilmeye çalışılmıştır. Verilerin sayıca çok olmasından dolayı her yapı için birkaç örnek Tatçı'nın (1990) çalışmasında geçtiği şekliyle verilmiştir. Devamında çizilen tabloların birinci sütununda seslenme sözüne, ikinci sütununda ise parantez içinde seslenme sözünün geçtiği şiir ve beyit/kıta numarasına yer verilmiştir.

3. Bulgular: Yunus Emre'nin Şiirlerinde Seslenme Sözlerinin Yapısı ve Muhatapları

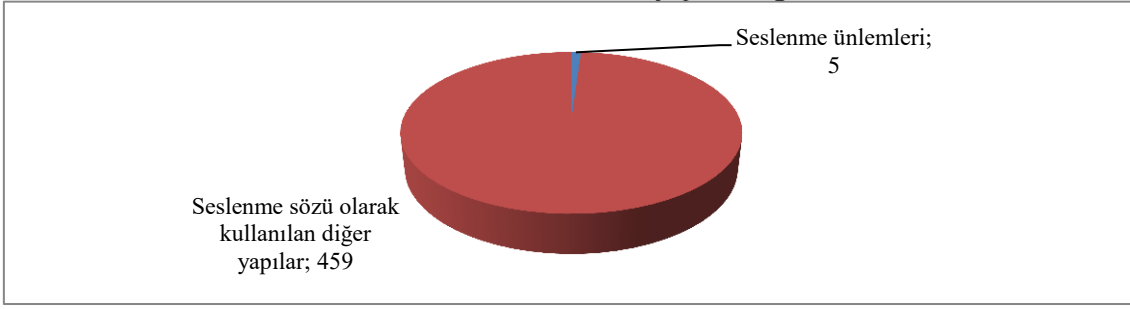
Yunus Emre'nin insanlığa fayda sağlamak, onları uyarmak, onlara yol göstermek, düşüncelerini benimsetmek, dikkat ve ilgi çekmek için şiirlerinde seslenme sözlerine sık sık başvurduğu görülür. Şair farklı amaç veya sebeplerle, farklı şekillerde muhataplarına seslenir.

Yapılan tarama ve fişlemeler sonucunda 'Yunus Emre Dîvânı'nda 464 seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu bölümde seslenme sözleri öncelikle yapısı bakımından, ardından muhatapları açısından elde edilen verilerden hareketle ele alınacaktır.

3.1. Seslenme Sözlerinin Yapısı

Yunus Emre muhataplarına bazen tek bir seslenme ünlemiyle bazen tek bir sözle bazen de ses öbeği yapısıyla seslenir. Şairin şiirlerindeki 464 seslenme sözünün sadece 5'i seslenme ünlemi yapısındadır. Bu yapılar Seslenme Ünlemleri ve Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Yapılar şeklinde iki ana başlıkta ele alınmıştır. Bu yapıların dağılımları şöyledir:

Grafik 2. Seslenme sözcüklerinin yapısal dağılımı

3.1.1. Seslenme Ünlemleri

Seslenme ünlemleri bir muhatabı işaret etmekten daha çok muhatabın dikkatini çekmek için kullanılan seslenme sözcükleridir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde *behey*, *e*, *i*, *iy*, *ey*, *eya*, *hey*, *ya* seslenme ünlemleri geçmektedir. Bu seslenme ünlemlerinin genellikle bir sözcük veya söz öbeğiyle kullanımlarına rastlanılır. Bu kullanımlar ünlem öbeği başlığı altında toplanmıştır. Şair seslenme ünlemlerine çok fazla başvurmuştur ancak tek başına kullanılan *e*, *iy*, *hey* seslenme ünlemleri ise sadece beş örnekte geçmektedir.

Kandaydun kandan geldün dîvâne / Aç gözünü bu gafletden uyan e (346/1)

İy niçe arslanları alur akdarur ölüm / 'Azrâil pençesine bir yoksulca döyemez (105/4)

Bülbül olubanı gidem iy niçe gönüller güdem / Yüzüm 'ışkıla dem-be-dem topraga sürem yürüyem (213/4)

Hey niçe sabreleyiser dost yüzünü gören kişi / Ol hakikat gördüm diyen kendözinden şaşa gelür (73/4)

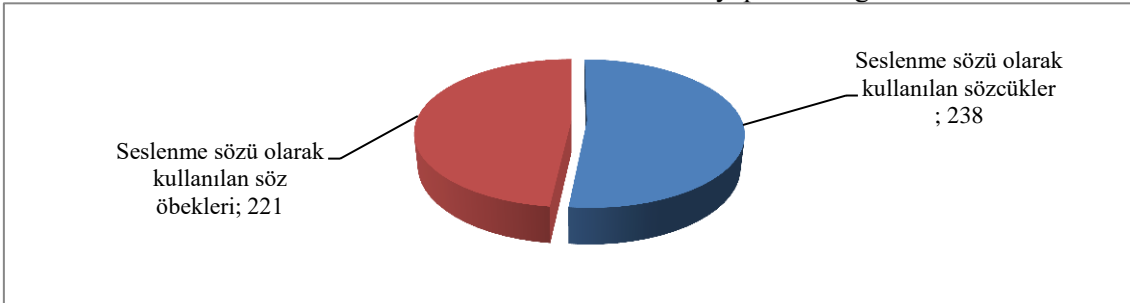
Tablo 1. Seslenme ünlemi yapısındaki seslenmeler

seslenme sözcüğü	geçtiği yerler
E	(346/1)
Iy	(105/4), (213/4)
Hey	(216/2), (306/6)

3.1.2. Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Yapılar

Seslenme sözcüğü olarak kullanılan yapılar *Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Sözcükler* ve *Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Söz Öbekleri* şeklinde iki başlıkta ele alınacaktır. Bu yapıların dağılımları şöyledir:

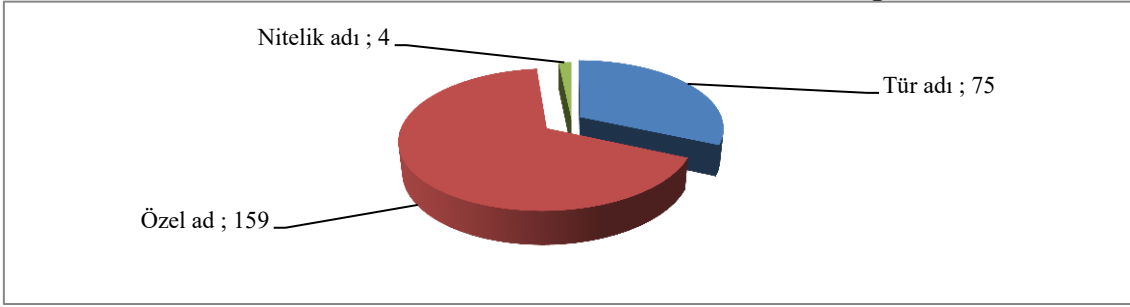
Grafik 3. Seslenme sözcüğü olarak kullanılan yapıların dağılımı

3.1.2.1. Seslenme Sözcüğü Olarak Kullanılan Sözcükler

Yunus Emre'nin şiirlerinde *tür adı*, *özel ad* ve *nitelik adı* olmak üzere 238 sözcük yapısında seslenme sözcüğü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözcüklerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 4. Seslenme sözü olarak kullanılan sözcüklerin dağılımı

3.1.2.1.1. Tür Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde tür adı olarak *gönül*, *ömür*, *bülbül*, *dünyâ*, *dost*, *cân*, *hoca*, *derviş*, *ahî*, *ecel*, *şâh*, *ölüm*, *dîdâr*, *halâyıklar* ve *melâikler* seslenme sözleri yer almaktadır:

Yoldaş olalum ikimüz / Gel dosta gidelüm gönül / Hâldaş olalum ikimüz / Gel dosta gidelüm gönül (160/1)

'Ömrüm beni sen aldadun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni/ Beni deprenimez kodun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni (384/1)

Yine yaz günleri geldi / Söyle bülbülcüğüm söyle / Cümle çiçekler zeyn oldu /Söyle bülbülcüğüm söyle (343/1)

Niçe yıllar 'ömür sürdüm / Anca ağlayuban güldüm / İşte ecel sana geldüm / Esenledüm dünyâm seni (413/1)

Firâkun bagrumı taglar ne bilsün kadrünü saglar / Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar (55/1)

Tablo 2. Tür adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
gönül	(160/1), (161/1), (160/2), (160/3), (160/4), (160/5), (160/6), (160/7), (160/8), (160/9), (160/10), (161/1), (161/2), (161/3), (161/4), (161/5), (263/1), (278/6)
ömür	(384/1), (384/2), (384/3), (384/4), (384/5), (384/6), (384/7), (405/8), (384/8), (405/1), (405/2), (405/3), (405/4), (405/5), (405/6), (405/7)
bülbül	(343/1), (343/2), (343/3), (343/4), (343/5), (343/6), (343/7), (343/8), (343/9), (343/10), (343/11)
dünyâ	(413/1), (413/2), (413/3), (413/4), (413/5), (413/6), (413/7), (413/8), (413/9)
dost	(55/1), (70/1), (92/2), (400/1), (413/7)
cân	(165/2), (181/1), (209/3), (226/4)
hoca	(93/1), (129/9), (277/3)
derviş	(111/4), (403/4)
ahî	(28/2)
ecel	(413/1)
şâh	(401/2)
ölüm	(218/6)
dîdâr	(134/10)
halâyıklar	(184/17)
melâikler	(184/17)

3.1.2.1.2. Özel Ad

Yunus Emre'nin şiirlerinde özel ad olarak *Yûnus*, *Allah*, *Çalap*, *İlâhî*, *Habîb*, *Azrâîl* ve *Mevlânâ* seslenme sözlüğü yer almaktadır:

'İşka døyemedi özüm gensüzün açıldı râzum / Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân ola (4/8)

Senden sana varur yolum senden seni söyler dilüm / Allah sana irmez elüm bu hikmete kaldum tana (7/4)

Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap / Hiç kimse çâre kılma dödüm yine sana Çalap (16/1)

Geldi Münker ile Nekir / Her birisi sordı bir dil / İlâhî sen cevâb virgil / Allâh sana sundum elüm (184/14)

Tablo 3. Özel ad yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Yûnus	(4/8), (14/6), (17/8), (18/11), (24/5), (28/9), (30/5), (33/10), (38/6), (42/10), (47/7), (57/12), (59/6), (62/8), (63/7), (64/7), (66/9), (71/11), (71/12), (74/7), (78/7), (79/7), (86/7), (89/9), (97/5), (100/7), (102/7), (103/6), (108/19), (110/8), (111/7), (112/7), (115/5), (116/8), (117/10), (119/5), (121/9), (126/10), (127/9), (136/11), (138/6), (139/7), (141/6), (148/10), (151/9), (152/16), (153/8), (155/9), (157/8), (158/8), (159/8), (168/12), (171/12), (172/5), (173/8), (183/9), (184/19), (199/5), (201/42), (203/7), (206/9), (209/8), (211/10), (212/7), (212/8), (219/5), (235/9), (236/7), (237/6), (238/5), (243/9), (244/5), (251/5), (252/6), (257/9), (261/7), (262/10), (263/6), (271/8), (278/7), (280/9), (288/6), (293/6), (301/13), (302/18), (304/8), (306/7), (309/5), (313/12), (314/9), (318/10), (319/7), (326/8), (329/7), (330/7), (332/8), (334/5), (335/20), (336/5), (341/7), (346/7), (349/10), (350/7), (360/9), (366/9), (368/8), (370/12), (375/8), (377/8), (380/8), (385/8), (386/8), (387/9), (395/5), (402/7), (403/8), (406/7), (408/7), (410/5), (411/10), (412/13), (414/7), (416/11)
Allah	(7/4), (184/1), (184/2), (184/3), (184/4), (184/5), (184/6), (184/7), (184/8), (184/9), (184/10), (184/11), (184/12), (184/13), (184/14), (184/15), (184/16), (184/17), (184/18), (184/19)
Çalap	(16/1), (16/3), (16/4), (16/5), (16/6), (16/7), (16/8), (61/6), (376/7),
İlâhî	(184/14), (269/1), (282/1), (357/7)
Habîb	(81/2)
'Azrâîl	(160/9)
Mevlânâ	(58/7)

3.1.2.1.3. Nitelik Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde nitelik adı olarak *miskîn esrükler*, *ayuklar* ve *uyanıklar* yer almaktadır:

Miskîn ol yâre miskîn gide senden kibr ü kîn / Rûzigâr gelür geçer pes kime kalasıdur (64/5)

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm" (184/17)

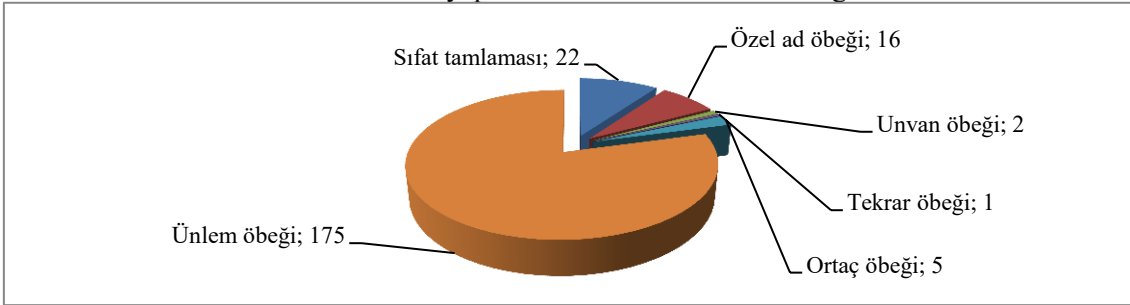
Tablo 4. Nitelik adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Miskîn	(64/5)
Esrükler	(184/17)
Ayuklar	(184/17)
Uyanıklar	(184/17)

3.1.2.2. Seslenme Sözü Olarak Kullanılan Söz Öbekleri

Yunus Emre'nin şiirlerinde *sıfat tamlaması*, *özel ad öbeği*, *unvan öbeği*, *tekrar öbeği*, *ortaç öbeği* ve *ünlem öbeği* olmak üzere 221 söz öbeği yapısında seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 5. Sözcük yapısında seslenme sözlerinin dağılımı

3.1.2.2.1. Sıfat Tamlaması

Yunus Emre'nin şiirlerinde sıfat tamlaması olarak *miskîn Yûnus*, *bî-çâre za'îf Yûnus*, *miskîn bî-çâre Yûnus*, *bî-çâre miskîn Yûnus*, *'âşık Yûnus*, *deli gönül* ve *ben dervîşem diyen kişi* seslenme sözleri yer almaktadır:

Miskîn Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol / Toprakda biter küllîsi gülistânı toprak bana (10/5)

Bî-çâre za'îf Yûnus neye hased idersün / Kamu esbâbunu döküp 'uryân olasın birgün (229/5)

Tablo 5. Sıfat tamlaması yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
miskîn Yûnus	(10/5), (54/9), (88/9), (92/8), (105/5), (253/9), (283/7), (327/8), (328/8), (361/5), (372/12), (331/6), (378/11), (384/8), (399/6), (405/8)
bî-çâre za'îf Yûnus	(229/5)
miskîn bî-çâre Yûnus	(246/5)
bî-çâre miskîn Yûnus	(250/6)
'âşık Yûnus	(192/8)
deli gönül	(270/1)
ben dervîşem diyen kişi	(111/1)

3.1.2.2.2. Özel Ad Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde özel ad öbeği olarak sadece *Yûnus Emre* seslenme sözü yer almaktadır:

Yûnus Emre sen bir niçe eksüklüğün yüz bin anca / Kur'agaca yol sorunca teferrüclen yoluna geç (21/7)

Tablo 6. Özel ad öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Yunus Emre	(21/7), (51/7), (85/5), (215/5), (227/7), (228/6), (241/6), (245/10), (275/7), (276/8), (291/7), (321/7), (347/6), (388/7), (396/16), (400/5)

3.1.2.2.3. Unvan Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde unvan öbeği³ olarak sadece *Dervîş Yunus* seslenme sözü yer almaktadır:

Dervîş Yunus sen dahı incitme dervîşleri / Dervîşlerin du'âsı kabûl olagan olur (96/6)

Çıka gide cân dahı / Şöyle kala ten dahı / Dervîş Yunus sen dahı / Tur irte namazına (315/7)

Tablo 7. Unvan öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Dervîş Yunus	(96/6), (315/7)

3.1.2.2.4. Tekrar Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde tekrar öbeği olarak sadece *Hak Çalab'um Hak Çalab'um* seslenme sözü yer almaktadır:

Hak Çalab'um Hak Çalab'um sencileyin yok Çalab'um / Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab'um (186/1)

Tablo 8. Tekrar öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
Hak Çalab'um Hak Çalab'um	(186/1)

3.1.2.2.5. Eylemsi Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde eylemsi öbeklerinden sadece ortaç öbeği yapısında seslenme sözleri tespi edilmiştir.

3.1.2.2.5.1. Ortaç Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde ortaç öbeği olarak *menzile irsem diyen, kerâmetüm var diyen, halka sâlûslık satan, yiri gögi benüm diyen ve magrıb maşırık benüm diyen* seslenme sözleri yer almaktadır:

Kişi gerek çok bile ol gerek ögüt ala / Menzile irsem diyen bilürsin hazin hazin (247/2)

Kerâmetüm var diyen halka sâlûslık satan / Nefsin müsülmân itsün varısa kerâmeti (380/5)

Yiri gögi benüm diyen magrıb maşırık benüm diyen / Denizlere gel kığıran adum Yunus 'ummân benem (158/7)

Tablo 9. Ortaç öbeği yapısındaki seslenmeler

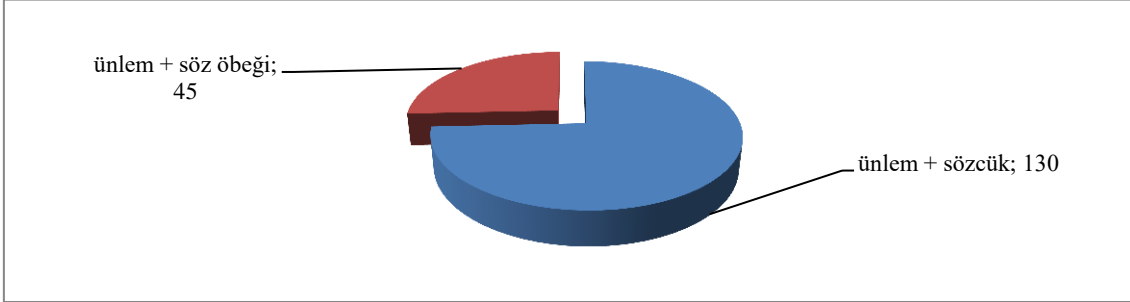
seslenme sözü	geçtiği yerler
menzile irsem diyen	(247/2)
kerâmetüm var diyen	(380/5)
halka sâlûslık satan	(380/5)
yiri gögi benüm diyen	(158/7)
magrıb maşırık benüm diyen	(158/7)

³ Unvan öbeklerinde yaygın kullanım 'ad + unvan' şeklinde olmakla birlikte mesleki ve kariyer bildiren unvanların, adların önünde kullanımı da söz konusudur. Bu tarz yapılar da unvan öbekleri içerisinde değerlendirilmelidir (Dinar, 2020, s. 57).

3.1.2.2.6. Ünlem Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde *ünlem + sözcük* ve *ünlem + söz öbeği* olmak üzere 175 ünlem öbeği yapısında seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

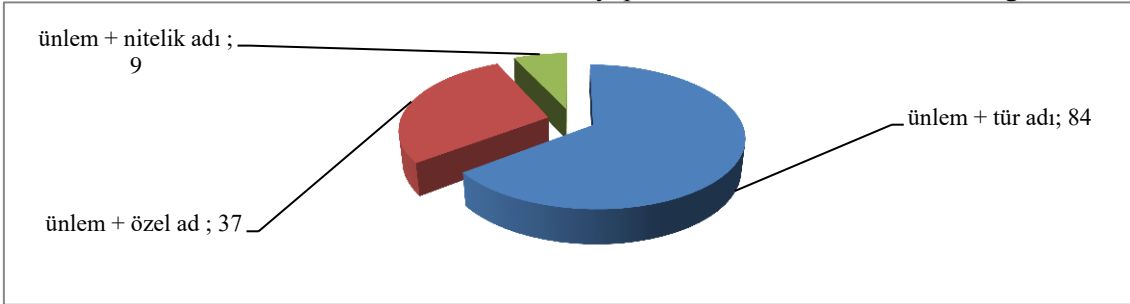
Grafik 6. Ünlem öbeği yapısındaki seslenme sözlerinin dağılımı

3.1.2.2.6.1. Seslenme Ünlemi + Sözcük Yapısında Seslenme Sözlere

Yunus Emre'nin şiirlerinde *ünlem + tür adı*, *ünlem + özel ad* ve *ünlem + nitelik adı* olmak üzere 128 seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 7. Seslenme ünlemi + sözcük yapısındaki seslenme sözlerinin dağılımı

3.1.2.2.6.1.1. Seslenme Ünlemi + Tür Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + tür adı' olarak *ey paşa*, *eyâ gönül*, *hey dost*, *hey hoca*, *hey dertlüler*, *hey sūfi*, *hey sultânım*, *hey yârânlar*, *hey kardaşlar*, *hey hey tamu*, *i cânım*, *i dostlar*, *i sâkî*, *i şâh*, *iy yârânlar*, *iy gönül*, *iy dost*, *iy hâce*, *iy sultânım*, *iy pâdişâh*, *iy agaç*, *iy âşıkân*, *iy ulular*, *iy su*, *iy 'âkil*, *iy dünyâ*, *iy dervîş*, *iy server*, *iy sâkî*, *iy paşa*, *iy velî*, *iy erenler*, *iy gözüm*, *iy uslular*, *iy yâr*, *iy kardaşlar*, *iy şehriyâri*, *yâ kul* ve *yâ elüm* seslenme sözleri yer almaktadır:

Sana eydürem ey paşa neler geliserdür başa / Kimi isiden bagrı pişe kim şarâba kanışıcak (127/6)

Eydürisem eyâ gönül kanı farîza yâ sünnet / Eydür ki yok teşvîş yime bu seviye 'amel irmez (104/6)

Düşd'ögüme hubbül-vatan gidem hey dost diyü diyü / Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyü diyü (291/1)

İşidün iy yârânlar dem evliyâ demidür / Gelsün 'ömür sürenler dem evliyâ demidür (85/1)

Bize 'ışk şerbetinden sun i sâkî / Bize Uçmak'da kevser gerekmez (101/3)

Bize birlik sarâyın togru beşâret ayın / Geç ikilik fikrinden kogıl benligi yâ kul (151/4)

Tablo 10. Seslenme ünlemi + tür adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
ey paşa	(127/6)
eyâ gönül	(104/6)
hey dost	(291/1), (291/2), (291/3), (291/4), (291/5), (291/6), (291/7)
hey hoca	(274/4)
hey dertlüler	(75/2)
hey sūfî	(378/8)
hey sultânım	(114/4)
hey yârânlar	(274/1)
hey kardaşlar	(274/1)
hey hey Tamu	(9/5)
i cânım	(132/3)
i dostlar	(230/6)
i sâkî	(101/3)
i şâh	(89/2)
iy yârânlar	(65/1), (66/1), (85/1), (168/1), (169/1), (192/1), (208/6), (225/9), (241/1), (285/1), (317/2), (323/8), (373/1), (390/1), (399/1), (399/5)
iy gönül	(200/1), (200/7), (267/1), (267/1), (267/6), (278/1), (278/2), (278/4), (278/5), (403/1)
iy dost	(51/1), (61/1), (92/1), (213/1), (280/1),
iy hâce	(30/3), (30/4), (163/6)
iy sultânım	(226/7), (397/9)
iy pâdişâh	(8/1), (72/1), (89/2), (417/2)
iy ağaç	(21/6)
iy 'âşikan	(7/1)
iy ulular	(60/1)
İy su	(147/1)
iy 'âkil	(151/8)
iy dünyâ	(222/10)
iy dervîş	(225/1)
iy server	(320/2)
iy sâkî	(366/1)
iy paşa	(350/4)
iy velî	(315/1)
iy erenler	(225/9)
iy gözüm	(129/1)
iy uslular	(104/2), (214/2)
iy yâr	(29/9)
iy kardaşlar	(168/1), (169/1), (241/1), (285/1), (399/1)
iy şehriyâri	(102/4)
yâ kul	(151/4)
yâ elüm	(404/8)

3.1.2.2.6.1.2. Seslenme Ünlemi + Özel Ad

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + özel ad' olarak *iy Yûnus*, *iy Kayyûm*, *iy Kâdir*, *iy Ganî*, *yâ Rab*, *yâ Resûla'llâh*, *Yâ Hû*, *yâ Mûsâ*, *yâ Ganî*, *Yâ ilâhî* ve *yâ Cebrâil* seslenme sözleri yer almaktadır:

İy Yûnus imdi senün 'ışkıla geçsün günün / Sevdüğün kişi senün cânuna cân olısar (60/7)

Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınım senden sana / Çün yakınsın benden bana görklü yüzün göster bana (14/3)

'İşkun ile 'aşıklar yansun yâ Resûla'llâh / İçüp 'ışkun şarâbın kansun yâ Resûla'llâh (344/1)

Tablo 11. Seslenme ünlemi + özel ad yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy Yunus	(35/7), (36/7), (36/8), (60/7), (84/7), (142/6), (150/6), (167/5), (281/8), (340/6), (353/11), (382/5)
i Yunus	(218/6)
iy Kayyûm	(149/7)
iy Kâdir	(108/1)
iy Ganî	(186/3)
yâ Rab	(14/3), (15/1), (15/2), (15/3), (15/4), (15/5), (275/4)
yâ Resûla'llâh	(344/1), (344/2), (344/6), 344/4), (344/5), (344/3)
yâ Hû	(201/26), (333/4)
yâ Mûsâ	(356/15), (356/18)
yâ Ganî	(269/8), (417/6)
yâ ilâhî	(417/1)
yâ Cebrâil	(173/6)

3.1.2.2.6.1.3. Seslenme Ünlemi + Nitelik Adı

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + nitelik adı' olarak *behey miskin*, *behey deli*, *eyâ gâfil*, *iy bî-çâre*, *iy gâfil*, *iy gam-güzâr*, *ya sagır* ve *yâ mübârek* seslenme sözleri yer almaktadır:

Behey miskîn aç gözünü bu fânîden yum gözünü / Günâhdan kara yüzünü hiç agartmayasın bigi (414/3)

Eyâ gâfil aç gözünü gönliün yavlak uzatmagıl / Bakgıl kendü dirligüne kimse 'aybın gözetmegil (159/1)

Çün denize gark oldun bogazuna geldi su / Delü bigi talbınma iy bî-çâre batdun tut (18/7)

İşit sözümi ya sagır / Tâ terezün gele ağır / Yalvar Çalab'una çağır / Tanla seher vaktinde tur (88/3)

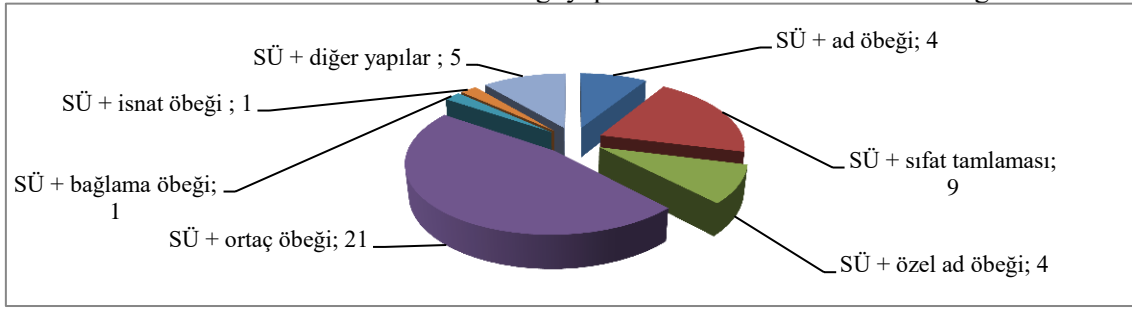
Tablo 12. Seslenme ünlemi + nitelik adı yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
behey miskîn	(414/3), (414/4)
behey deli	(99/8)
eyâ gâfil	(159/1)
iy bî-çâre	(18/7)
iy gâfil	(88/1)
iy gam-güzâr	(83/4)
yâ mübârek	(134/5)
ya sagır	(88/3)

3.1.2.2.6.2. Seslenme Ünlemi + Söz Öbeği Yapısında Seslenme Sözlere

Yunus Emre'nin şiirlerinde *seslenme ünlemi + ad öbeği*, *seslenme ünlemi + sıfat tamlaması*, *seslenme ünlemi + özel ad öbeği*, *seslenme ünlemi + ortaç öbeği*, *seslenme ünlemi + bağlama öbeği*, *seslenme ünlemi + isnat öbeği* ve *seslenme ünlemi + diğer yapılar* olmak üzere 45 seslenme ünlemi + söz öbeği yapısında seslenme sözü tespit edilmiştir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 8. Seslenme ünlemi + söz öbeği yapısındaki seslenme sözlere dağılımı

3.1.2.2.6.2.1. Seslenme Ünlemi + Ad Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + ad öbeği' olarak *iy 'ışk eri, iy benüm 'ömrüm kuşu, iy gönlümün eğlencesi ve iy dervişler ecesi* seslenme sözlere yer almaktadır:

İy 'ışk eri aç gözünü yir yüzine kılğul nazar / Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider (28/1)

İy benüm 'ömrüm kuşu kanda varasın birgün / Ecel avlayup yudar ele giresin birgün (276/1)

İy gönlümün eğlencesi eyit bana n'eyleyeyin / 'İşkundan oldum âvâre derdüm kime söyleyeyin (283/1)

Tablo 13. Seslenme ünlemi + ad öbeği yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy 'ışk eri	(28/1)
iy benüm 'ömrüm kuşu	(276/1)
iy gönlümün eğlencesi	(283/1)
iy dervişler ecesi	(351/1)

3.1.2.2.6.2.2. Seslenme Ünlemi + Sıfat Tamlaması

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + sıfat tamlaması' olarak *iy bî-çâre Yûnus, iy miskîn Yûnus, iy bî-çâre miskîn Yûnus, iy bî-çâre dânişmân, iy rahmeti çok Çalab'um, iy kamu derd ehli ve iy ulu kiçi* seslenme sözlere yer almaktadır:

Eger virürlerse emân kullugum olmadı tamâm / İy bî-çâre Yûnus hemân derviş olubilsen derviş (123/7)

İy miskîn Yûnus n'eylesün derdini kime söylesün / Bir dem tecribe eylesün bu dünyânun hâllerine (345/9)

Tablo 14. Seslenme ünlemi + sıfat tamlaması yapısındaki seslenmeler

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy bî-çâre Yûnus	(123/7), (322/6)
iy miskîn Yûnus	(345/9), (376/7)
iy bî-çâre miskîn Yûnus	(285/5)
iy bî-çâre dânişmân	(58/6)
iy rahmeti çok Çalab'um	(186/1)
iy kamu derd ehli	(199/1)
iy ulu kiçi	(43/1)

3.1.2.2.6.2.3. Seslenme Ünlemi + Özel Ad Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + özel ad öbeği' olarak *iy Yûnus Emre, hey Yûnus Emre ve hey Emrem Yûnus* seslenme sözlere yer almaktadır:

İy Yûnus Emre tıfl iken hîç nesneyi fehm itmedin / Cümle ‘ulûmî keşf idüp bildürüp
öğrenden nedür (94/5)

Hey Yûnus Emre ölince var yûri togru yolunca / Dünyâsını terk idenler yarın Hazret'de
ölmeye (316/6)

Tablo 15. Seslenme ünlemi + özel ad öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy Yûnus Emre	(94/5)
hey Yûnus Emre	(272/6), (413/9)
hey Emrem Yûnus	(277/7)

3.1.2.2.6.2.4. Seslenme Ünlemi + Eylemsi Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde ‘seslenme ünlemi + eylemsi öbeği’ olarak sadece ‘seslenme ünlemi + ortaç öbeği’ yapısında seslenme sözleri tespit edilmiştir.

3.1.2.2.6.2.4.1. Seslenme Ünlemi + Ortaç Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde ‘seslenme ünlemi + ortaç öbeği’ olarak *iy beni* ‘ayıblayan, *iy bana eyü diyen*, *iy sözlerün aslın bilen*, *iy dün ü gün Hak isteyen*, *iy dostını düşmân dutan*, *iy kendözini bilmeyen*, *söz ma'nîsin anlamayan*, *iy Tanrı'yı bir bilenler*, *cân Hakk'a kurbân kılanlar*, *iy Hakk'ı görmez*, *iy bana eyü diyen*, *iy çok kitâblar okıyan*, *iy dervîşlik isteyen*, *iy ehl olan*, *iy Yûnus'ı yaradan*, *iy bizümle yâr olup dosta giden*, *iy dünyâyâ aldanan* ve *iy metâ'ın kalba satan*, *güherine pûllar katan*, *assıyı ziyâna satan* seslenme sözleri tespit edilmiştir:

İy beni ‘ayıblayan gel beni ‘ışkdan kurtar / Ger elünden gelmezse söyleme fâsid haber
(26/1)

İy bana eyü diyen benem kamudan kemter / Şöyle mücrimem yolda mücrimler benden
server (41/1)

İy sözlerün aslın bilen gel di bu söz kandan gelür / Söz aslını anlamayan sanur bu söz
benden gelür (42/1)

İy kendözini bilmeyen söz ma'nîsin anlamayan / Hak varlığın isterisen uş ‘ilm ile
Kur'ân'dadur (65/1)

İy metâ'ın kalba satan güherine pûllar katan / Assıyı ziyâna satan assıya uzanmaz
mısın (267/3)

Tablo 16. Seslenme ünlemi + ortaç öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy beni 'ayıblayan	(26/1)
iy bana eyü diyen	(41/1)
iy sözlerün aslın bilen	(42/1)
iy dün ü gün Hak isteyen	(54/1)
iy dostını düşmân dutan	(63/2)
iy kendözini bilmeyen	(65/1)
(iy) söz ma'nîsin anlamayan	(65/1)
iy Tanrı'yı bir bilenler	(72/5)
cân Hakk'a kurbân kılanlar	(72/5)
iy Hakk'ı görmez	(104/7)
iy bana eyü diyen	(106/1)
iy çok kitâblar okıyan	(130/1)
iy dervîşlik isteyen	(140/1)
iy ehl olan	(216/1)
iy 'ışk delüsi olan	(328/1)
iy Yûnus'ı yaradan	(256/7)
iy bizümle yâr olup dosta giden	(288/1)
iy dünyâya aldanan	(396/1)
iy metâ'm kalba satan	(267/3)
(iy) güherine pûllar katan	(267/3)
(iy) assıyı ziyâna satan	(267/3)

3.1.2.2.6.2.5. Seslenme Ünlemi + Bağlama Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + bağlama öbeği' olarak sadece *iy kopuzıla çeşte* seslenme sözü tespit edilmiştir:

İy kopuzıla çeşte aslun nedür ne işde / Sana su'âl soraram eydivir bana üşde (301/1)

Tablo 17. Seslenme ünlemi + bağlama öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
iy kopuzıla çeşte	(301/1)

3.1.2.2.6.2.6. Seslenme Ünlemi + Kısaltma Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + kısaltma öbeği' içinde sadece 'seslenme ünlemi + isnat öbeği' yapısında seslenme sözleri tespit edilmiştir.

3.1.2.2.6.2.6.1. Seslenme Ünlemi + Isnat Öbeği

Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + isnat öbeği' olarak sadece *yâ Rahmeti çok* seslenme sözü tespit edilmiştir:

Degül Yûnus'a bes yâ Rahmeti çok / Kamu günâhlulara rahmetün var (48/16)

Tablo 18. Seslenme ünlemi + isnat öbeği yapısındaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
yâ Rahmeti çok	(48/16)

3.1.2.2.6.2.7. Seslenme Ünlemi + Diğer Yapılar

Seslenme ünlemi ve Arapça / Farsça unsurlarla birlikte kurulan yapılar bu başlık altında toplanmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde 'seslenme ünlemi + diğer yapılar' olarak *hey sūfi zerrâk*, *İy pâdişâh-ı Lem-yezel*, *iy sâhib-kabûl*, *iy Rabbü'l-enâm* ve *iy Kerîm-i Zü'l-Celâl* seslenme sözleri tespit edilmiştir:

Yüri hey sūfi zerrâk ne sâlûshk satarsın / Hak'dan artuk kim ola kula dilek viresi
(378/8)

İy pâdişâh-ı Lem-yezel kıldum yönüm senden yana / İş bu yüzüm karasıyla vasl isterem
senden yana (14/1)

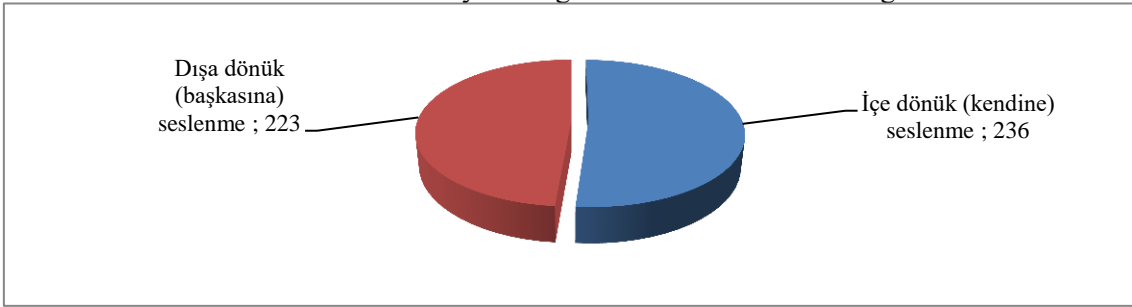
Tablo 19. Seslenme ünlemi + diğer yapılarıdaki seslenme sözleri

seslenme sözü	geçtiği yerler
hey sūfi zerrâk	(378/8)
İy pâdişâh-ı Lem-yezel	(14/1)
iy sâhib-kabûl	(151/3)
iy Rabbü'l-enâm	(417/23)
iy Kerîm-i Zü'l-Celâl	(417/25)

3.2. Seslenme Sözlerinin Muhatapları

Yunus Emre'nin şiirlerinde seslenme sözlerinin muhatapları içe dönük seslenmeler ve dışa dönük seslenmeler olarak iki başlıkta ele alınmıştır. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 9. Seslenmenin yönüne göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.1. İçe Dönük (Kendine) Seslenmeler

İçe dönük seslenmeler aslında kişinin herhangi bir olay veya durum karşısında kendine seslemesidir. Yunus Emre şiirlerinde 236 kez kendine seslenir. Şair, genellikle kendi adını söyleyerek kısmen de bedenine ve ruhuna ait kavramların adını dile getirerek açık veya doğrudan seslenir. En çok da *Yunus* diye seslenir. Bunun yanında *i Yûnus*, *iy Yûnus*, *Yûnus Emre*, *Yûnus Emrem*, *iy Yûnus Emre*, *hey Yûnus Emre*, *hey Emrem Yûnus* şeklinde bazen de adını miskin, bî-çâre, za'îf sıfatlarıyla birlikte *iy bî-çâre Yûnus*, *iy miskîn Yûnus*, *'Âşık Yûnus*, *miskîn bî-çâre Yûnus*, *Bî-çâre miskin*, *Yûnus*, *Miskîn Yûnus* ve *bî-çâre za'îf Yûnus* şeklinde kendine seslenir. Ayrıca *göz*, *el* ve *dîdâr* sözleriyle somut; *gönül*, *ömür* ve *cân* gibi soyut kavramlarla kendine seslendiği görülür:

'İşka døyemedi özüm gensüzün açıldı râzum / Yûnus senün iş bu sözün 'âlemlere destân
ola (4/8)

Miskîn Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol / Toprakda biter küllisi gülistânı toprak
bana (10/5)

İy Yûnus imdi senün 'ışkıla geçsün günün / Sevdüğün kişi senün cânuna cân olısar
(60/7)

Yûnus Emre sen bir niçe eksüklüğün yüz bin anca / Kur'agaca yol sorunca teferrüclen
yoluna geç (21/7)

Yoldaş olalum ikimiz / Gel dosta gidelüm gönül /Hâldeş olalum ikimiz / Gel dosta
gidelüm gönül (1601)

'Ömrüm beni sen aldadun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni/ Beni deprenimez kodun / Âh n'ideyin 'ömrüm seni (384/1)

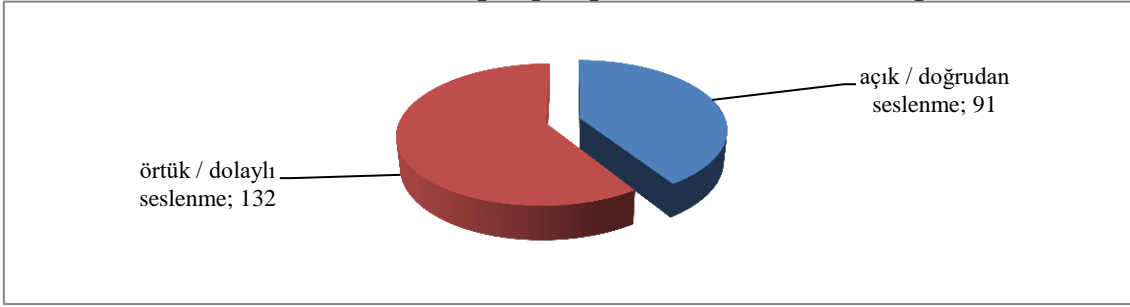
Tablo 20. İçe dönük (kendine) seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Yünus / Yunus Emre	(4/8), (10/5), (14/6), (17/8), (18/11), (21/7), (24/5), (28/9), (30/5), (33/10), (35/7), (36/7), (36/8), (38/6), (42/10), (47/7), (50/7), (51/7), (54/9), (57/12), (59/6), (60/7), (62/8), (63/7), (64/7), (66/9), (71/11), (71/12), (74/7), (78/7), (79/7), (84/7), (85/5), (86/7), (88/9), (89/9), (92/8), (94/5), (96/6), (97/5), (100/7), (102/7), (103/6), (105/5), (108/19), (110/8), (111/7), (112/7), (115/5), (116/8), (117/10), (119/5), (121/9), (123/7), (126/10), (127/9), (136/11), (138/6), (139/7), (141/6), (142/6), (148/10), (150/6), (151/9), (152/16), (153/8), (155/9), (157/8), (158/8), (159/8), (167/5), (168/12), (171/12), (172/5), (173/8), (183/9), (184/19), (192/8), (199/5), (201/42), (203/7), (206/9), (209/8), (211/10), (212/7), (212/8), (215/5), (218/6), (219/5), (227/7), (228/6), (229/5), (235/9), (236/7), (237/6), (238/5), (241/6), (243/9), (244/5), (245/10), (246/5), (250/6), (251/5), (252/6), (253/9), (257/9), (261/7), (262/10), (263/6), (271/8), (272/6), (275/7), (276/8), (277/7), (278/7), (280/9), (281/8), (283/7), (285/5), (288/6), (291/7), (293/6), (301/13), (302/18), (304/8), (305/9), (306/7), (308/7), (309/5), (313/12), (314/9), (315/7), (316/6), (318/10), (319/7), (321/7), (326/8), (327/8), (328/8), (329/7), (330/7), (331/6), (322/6), (332/8), (334/5), (335/20), (336/5), (340/6), (341/7), (345/9), (346/7), (347/6), (349/10), (350/7), (353/11), (360/9), (361/5), (366/9), (368/8), (370/12), (372/12), (375/8), (376/7), (377/8), (378/11), (380/8), (382/5), (384/8), (385/8), (386/8), (387/9), (388/7), (395/5), (396/16), (399/6), (400/5), (402/7), (403/8), (405/8), (406/7), (408/7), (410/5), (411/10), (412/13), (413/9), (414/7), (416/11)
gönül	(104/6), (160/1), (160/2), (160/3), (160/4), (160/5), (160/6), (160/7), (160/8), (160/9), (160/10), (161/1), (161/2), (161/3), (161/4), (161/5), (200/1), (200/7), (263/1), (267/1), (267/6), (270/1), (278/1), (278/2), (278/4), (278/5), (278/6), (403/1)
'ömür	(276/1), (384/1), (384/2), (384/3), (384/4), (384/5), (384/6), (384/7), (384/8), (405/1), (405/2), (405/3), (405/4), (405/5), (405/6), (405/7), (405/8)
göz	(129/1)
el	(404/8)
dîdâr	(134/10)
cân	(181/1)

3.2.2. Dışa Dönük (Başkasına) Seslenmeler

Dışa dönük seslenmeler kişinin kendisi dışındakilere seslenmelerdir. Bu seslenmeler muhatabın türüne göre bir çağrı, bir yalvarış yakarış, dikkat çekme vb. gibi işlevler üstelenebilirler. Yunus Emre'nin şiirlerinde kendisi dışındaki muhataplarına açık / doğrudan ve örtük / dolaylı biçimde seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

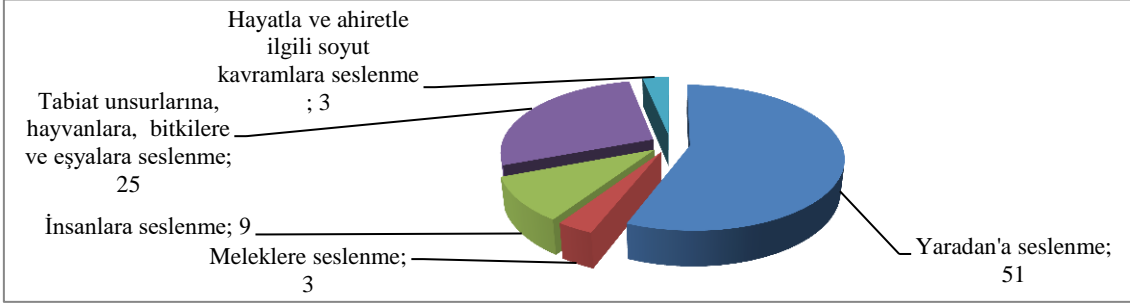
Grafik 10. Muhatabın belirginliğine göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1. Açık veya Doğrudan Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *Yaradan'a, insanlara, tabiat unsurlarına, hayvanlara ve bitkilere, meleklerle, hayatla ve ahiretle ilgili soyut kavramlara* seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 11. Muhatabın türüne göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1.1. Yaradan'a Seslenme

Yunus Emre'nin şiirlerinde Yaradan'a *Allâh, Çalap, Rab, İlâhî, Ganî, Hû, Kayyûm, Kerîm-i Zül-Celâl, Rabbü'l-enâm* şeklinde doğrudan seslenir:

Sensin Kerîm sensin Rahîm / Allâh sana sundum elüm / Senden artuk yokdur umum / Allâh sana sundum elüm (184/1)

Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap / Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap (16/1)

Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınam senden sana / Çün yakınsın benden bana görklü yüzün göster bana (14/3)

Tablo 21. Yaradan'a yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Allah	(7/4), (184/1), (184/2), (184/3), (184/4), (184/5), (184/6), (184/7), (184/8), (184/9), (184/10), (184/11), (184/12), (184/13), (184/14), (184/15), (184/16), (184/17), (184/18), (184/19)
Çalap	(16/1), (16/3), (16/4), (16/5), (16/6), (16/7), (16/8), (61/6), (186/1), (376/7)
Rab	(14/3), (15/1), (15/2), (15/3), (15/4), (15/5), (275/4)
İlâhî	(184/14), (269/1), (282/1), (357/7), (417/1)
Ganî	(186/3), (269/8), (417/6)
Hû	(201/26), (333/4)
Kâdir	(108/1)
Kayyûm	(149/7)
Kerîm-i Zül-Celâl	(417/25)
Rabbü'l-enâm	(417/23)

3.2.2.1.2. Meleklerle Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde dört büyük melekten *Azrâil* ve *Cebrâil*'e seslenir. Ayrıca *melâikler* diyerek meleklerle doğrudan seslenir:

Ölüm haberi gelmedin / Ecel yakamız almadın / 'Azrâil hamle kılmadın / Gel dosta gidelüm gönül (160/9)

Yâ Cebrâil kim ola kim hükm ide benüm âhuma / Yüz bin Cebrâil gibiyi bir demde perrân eyleyem (173/6)

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm (184/17)

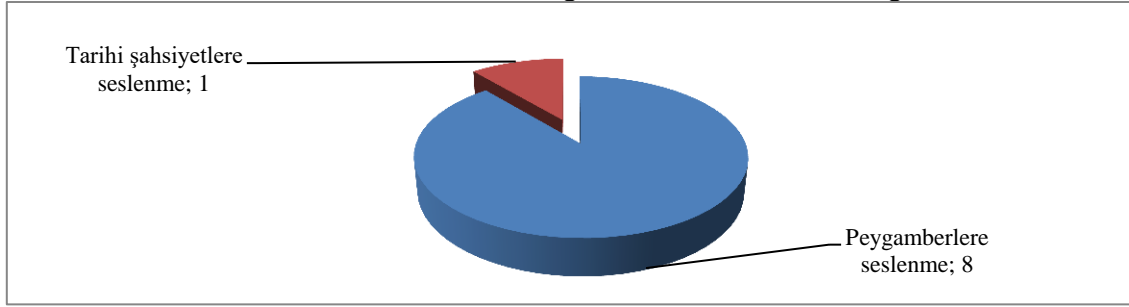
Tablo 22. Meleklerle yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
'Azrâil	(160/9)
yâ Cebrâil	(173/6)
melâikler	(184/17)

3.2.2.1.3. İnsanlara Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *peygamberlere* ve *tarihi şahsiyetlere* doğrudan seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 12. İnsanın özelliklerine göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1.3.1. Peygamberlere Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *Resûla'llâh* diyerek Hz. Muhammed'e ve Hz. Musa'ya ise adıyla seslenir:

'İşkun ile 'aşıklar yansun yâ Resûla'llâh / İçüp 'ışkun şarâbın kansun yâ Resûla'llâh (344/1)

Vargül digil yâ Mûsâ rahmet eylesün bana / Tevbe kılıp işine hoş istigfâr eyledi (356/15)

Tablo 23. Peygamberlere yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Resûla'llâh	(344/1), (344/2), (344/3), (344/4), (344/5), (344/6)
Mûsâ	(356/15), (356/18)

3.2.2.1.3.2. Tarihi Şahsiyetlere Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde devrinin büyük şairi *Mevlânâ*'ya da seslenir:

Yûnus eydür Mevlânâ epsem otur yiründe / Bu sohbeta döymeyen sonra savaştan olur (58/7)

Tablo 24. Tarihi şahsiyetlere yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Mevlânâ	(58/7)

3.2.2.1.4. Tabiat Unsurlarına, Hayvanlara, Bitkilere ve Eşyalara Seslenme

Şair, şiirlerinde *dünyâ, bülbül, su, ağaç kopuz* ve *çeşte* olmak üzere tabiat unsurlarına, hayvanlara, bitkilere ve eşyalara da seslenir:

Niçe yıllar 'ömür sürdüm / Anca ağlayuban güldüm / İşde ecel sana geldüm / Esenedüm dünyâm seni (413/1)

Yine yaz günleri geldi / Söyle bülbülcüğüm söyle / Cümle çiçekler zeyn oldu /Söyle bülbülcüğüm söyle (343/1)

İy su kandan gelürsin vatanun kanda seniün / Kanda çukur bulursan yatagun anda seniün (147/1)

Tablo 25. Tabiat unsurlarına, hayvanlara, bitkilere ve eşyalara yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Dünyâ	(222/10), (413/1), (413/2), (413/3), (413/4), (413/5), (413/6), (413/7), (413/8), (413/9)
Bulbul	(343/1), (343/2), (343/3), (343/4), (343/5), (343/6), (343/7), (343/8), (343/9), (343/10), (343/11)
iy su	(147/1)
iy ağaç	(21/6)
Kopuzıla	(301/1)
Çeşte	(301/1)

3.2.2.1.5. Hayatla ve Ahiretle İlgili Soyut Kavramlara Seslenme

Şair şiirlerinde *ecel, ölüm* ve *Tamu* olmak üzere hayata ve ahiretle ilgili soyut kavramlara da seslenir:

Niçe yıllar 'ömür sürdüm / Anca ağlayuban güldüm / İşde ecel sana geldüm / Esenedüm dünyâm seni (413/1)

İ Yunus sen sözün bilgil / Öz hâlüne nazar kılğıl / Ölüm gelmezdin ön ölgil / Salâdur kudse gidelüm (218/6)

Mâlik eydür hey hey Tamu korkubanı ditrer kamu / Tanrı buyruğun tutmayan anda bişe biryân ola (9/5)

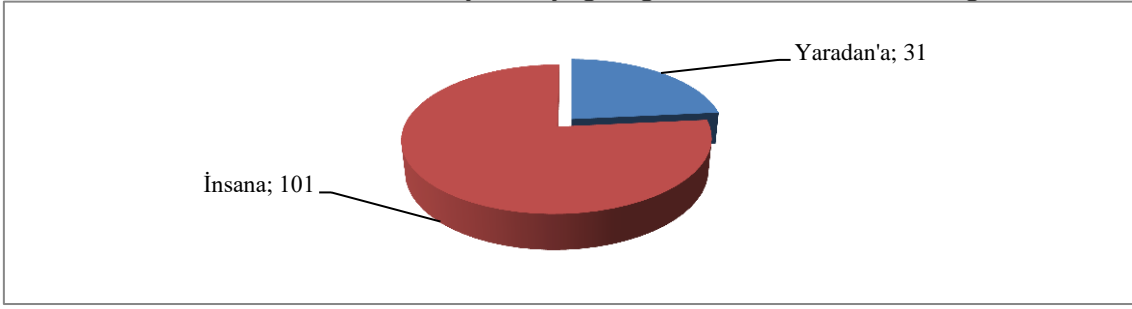
Tablo 26. Hayatla ve ahiretle ilgili soyut kavramlara yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
ecel	(413/1)
ölüm	(218/6)
tamu	(9/5)

3.2.2. Örtük veya Dolaylı Seslenme

Yunus Emre bazı şiirlerinde Yaradan'a ve insanlara örtük veya dolaylı olarak seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 13. Muhatabın örtük veya dolaylığına göre seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.1. Yaradan'a Seslenme

Şair, şiirlerinde *pâdişâh*, *şâh*, *sultân*, *server*, *dost*, *cân*, *iy gönlümün eğlencesi*, *iy Yûnus'ı yaradan* ve *iy dervîşler ecesi* şeklinde Yaradan'a seslenir.

İy pâdişâh iy pâdişâh uş ben beni virdüm sana / Genc ü hazînem kamusı sensün benim önden sona (8/1)

İy dost senün 'ışkun odı cigerüm pâre baş kılur / 'İşkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür (92/1)

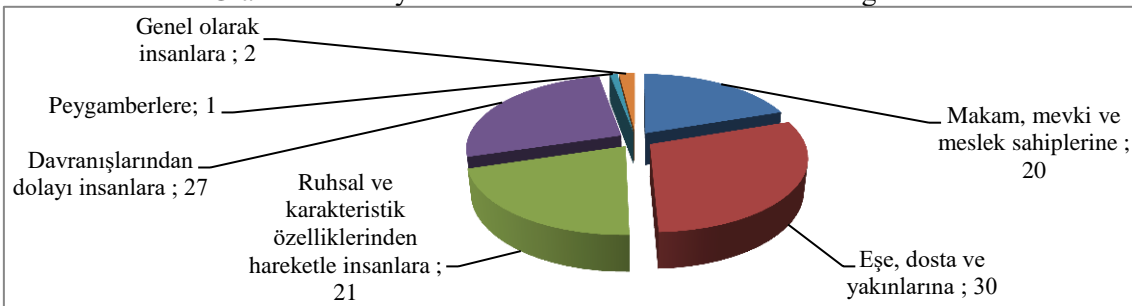
Tablo 27. Dolaylı olarak Yaradan'a seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
pâdişâh	(14/1), (72/1), (89/2), (417/2)
şâh	(89/2), (401/2)
sultân	(114/4), (226/7), (397/9)
server	(320/2)
dost	(55/1), (70/1), (92/1), (92/2), (213/1), (291/1), (291/2), (291/3), (291/4), (291/5), (291/6), (291/7), (400/1)
cân	(165/2), (209/3), (226/4)
şâh	(89/2), (401/2)
iy gönlümün eğlencesi	(9/5)
iy Yûnus'ı yaradan	(256/7)
iy dervîşler ecesi	(351/1)

3.2.2.2. İnsana Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *makam*, *mevki* ve *meslek sahiplerine*, *eşe*, *dosta* ve *yakınlarına*, *ruhsal* ve *karakteristik özelliklerinden hareketle insanlara*, *tutum* ve *davranışlarından dolayı insanlara*, *genel olarak insanlara* ve *peygamberlere* örtük veya dolaylı olarak seslenir. Bu seslenme sözlerinin dağılımları şöyledir:

Grafik 14. Dolaylı olarak insana seslenme sözlerinin dağılımı

3.2.2.2.1. Makam, Mevki ve Meslek Sahiplerine Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde makam, mevki ve meslek sahiplerinden *erenler, ulular, dervîş, velî, hâce, hoca, sûfî, sâkî, şehriyâri* ve *dânişmâna* seslenir:

İşidün iy ulular âhir zamân olısar / Sag müsülmân seyrekdür ol da gümân olısar (60/1)

İy dervîş diyen bana nem durur dervîş benim / Dervîşlik yaylasında hareketüm kış benim (225/1)

Seni bunda viribidi teferrüc eylegil didi / Sen ev yaparsın iy hâce evi tarâş olan kimdür (30/3)

Fesâdıla tolu içüm hey hoca bağışla suçum / Key Cehennem benim için yir olursa n'ideyin ben (274/4)

Tablo 28. Makam, mevki ve meslek sahiplerine yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Erenler	(225/9)
Ulular	(43/1), (60/1)
dervîş	(111/1), (111/4), (225/1), (403/4)
velî	(315/1)
hâce	(30/3), (30/4), (163/6)
hoca	(93/1), (129/9), (274/4), (277/3)
sûfî	(378/8)
sâkî	(101/3), (366/1)
şehriyâri	(102/4)
dânişmân	(58/6)

3.2.2.2.2. Eşe, Dosta ve Yakınlarına Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *yâr, kardaş, dost, paşa, cân* ve *ahî* diyerek eşe, dosta ve yakınlarına seslenir:

İşidün iy yâranlar dem evliyâ demidür / Gelsün 'ömür sürenler dem evliyâ demidür (85/1)

İy yârânlar iy kardaşlar sorun bana kandaydım / Dinlersenüz eydivirem ezeli vatandaydım (168/1)

Ben bir dervîşidüm dostum / Hak'dan yana oldu kasdum / Ecel tuzagına basdum / Esenledüm dünyâm seni (413/7)

Sana eydürem ey paşa neler geliserdür başa / Kimi isiden bagrı pişe kim şarâba kanışıcak (127/6)

Tablo 29. Eşe, dosta ve yakınlarına yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
yâr/yârân	(29/9), (65/1), (66/1), (85/1), (168/1), (169/1), (192/1), (208/6), (225/9), (241/1), (274/1), (285/1), (317/2), (323/8), (390/1), (399/1), (399/5), (373/1)
Kardaş	(168/1), (169/1), (241/1), (274/1), (285/1), (399/1)
Dost	(230/6), (413/7)
Paşa	(127/6), (350/4)
Cân	(132/3)
ahî	(28/2)

3.2.2.2.3. Ruhsal ve Karakteristik Özelliklerinden Hareketle İnsanlara Seslenme

Şair şiirlerinde adıyla seslenmediği bazı kişi ve kişilere sahip oldukları birtakım ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle *âkil*, *âşıkân*, *biçare*, *deli*, *dertlü*, *gâfil*, *gam-güzâr*, *miskîn*, *mübârek*, *sağır*, *uslular*, *sâhib-kabûl*, *esrükler*, *ayuklar* ve *uyanıklar* diyerek seslenir:

Kanca vardun iy 'âkil bir ağızdan cümle dil / Cüz'ıyyât-ı müselsel haber virür 'akl-ı kül (151/8)

Yûnus miskîn gözler yolu divşür özün behey deli / Bu gülistânun bülbüli kimse gülün dirmeyendür (99/8)

Eyâ gâfil aç gözünü gönlün yavlak uzatmagıl / Bakgıl kendü dirligüne kimse 'aybın gözetmegil (159/1)

Miskîn ol yâre miskîn gide senden kibr ü kîn / Rûzigâr gelür geçer pes kime kalasıdır (64/5)

Tanrı'yiçün iy uslular gönlüm bana alıvirün / Vardı bilişdi dostıla girü bana boyun virmez (104/2)

Tablo 30. Ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle insanlara seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
'âkil	(151/8)
âşıkân	(7/1)
biçare	(18/7)
deli	(99/8)
dertlü	(75/2)
gâfil	(88/1), (159/1)
gam-güzâr	(83/4)
miskîn	(64/5), (84/4), (414/3), (414/4)
mübârek	(134/5)
sağır	(88/3)
uslular	(104/2), (214/2)
kul	(151/4)
iy sâhib-kabûl	(151/3)
esrükler	(184/17)
ayuklar	(184/17)
uyanıklar	(184/17)

3.2.2.2.4. Tutum ve Davranışlarından Dolayı İnsanlara Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde tutum ve davranışlarından dolayı insanlara *menzile irsem diyen*, *kerâmetüm var diyen*, *halka sâlûsluk satan*, *yiri gögi benüm diyen*, *magrîb maşrık benüm diyen*, *iy kamu derd ehli*, *iy beni 'ayıblayan*, *iy bana eyü diyen*, *iy sözlerün aslın bilen*, *iy dün ü gün Hak isteyen*, *iy dostını düşmân dutan*, *iy kendözünü bilmeyen*, *söz ma'nîsin anlamayan*, *iy Tanrı'yi bir bilenler*, *cân Hakk'a kurbân kulanlar*, *iy Hakk'ı görmez*, *iy bana eyü diyen*, *iy çok kitâblar okıyan*, *iy dervîşlik isteyen*, *iy ehl olan*, *iy bizümle yâr olup dosta giden*, *iy dünyâya aldanan*, *iy metâ'm kalba satan*, *güherine pûllar katan* ve *assıyı ziyâna satan* şeklinde seslenir:

Kişi gerek çok bile ol gerek öğüt ala / Menzile irsem diyen bilürsin hazin hazin (247/2)

Kerâmetüm var diyen halka sâlûsluk satan / Neşsin müsülmân itsün varısa kerâmeti (380/5)

Yiri gögi benüm diyen magrîb maşrık benüm diyen / Denizlere gel kığıran adum Yûnus 'ummân benem (158/7)

İy kamu derd ehli gelün derd benem ü dermân benem / Kâfirdeki küfr-i nihân mü'mindeki îmân benem (199/1)

İy metâ'ın kalba satan güherine pûllar katan / Assıyı ziyâna satan assıya uzanmaz mısın (267/3)

Tablo 31. Tutum ve davranışlarından dolayı insanlara seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
menzile irsem diyen	(247/2)
kerâmetüm var diyen	(380/5)
halka sâlûslık satan	(380/5)
yiri göği benüm diyen	(158/7)
magrîb maşrık benüm diyen	(158/7)
iy kamu derd ehli	(199/1)
iy beni 'ayıblayan	(26/1)
iy bana eyü diyen	(41/1)
iy sözlerün aslın bilen	(42/1)
iy dün ü gün Hak isteyen	(54/1)
iy dostımı düşmân dutan	(63/2)
iy kendözini bilmeyen	(65/1)
söz ma'nîsin anlamayan	(65/1)
iy Tanrı'yı bir bilenler	(72/5)
cân Hakk'a kurbân kılanlar	(72/5)
iy Hakk'ı görmez	(104/7)
iy bana eyü diyen	(106/1)
iy çok kitâblar okıyan	(130/1)
iy dervîşlik isteyen	(140/1)
iy ehl olan	(216/1)
iy 'ışk eri	(28/1)
iy 'ışk delüsi olan	(328/1)
iy bizümle yâr olup dosta giden	(288/1)
iy dünyâya aldanan	(396/1)
iy metâ'ın kalba satan	(267/3)
güherine pûllar katan	(267/3)
assıyı ziyâna satan	(267/3)

3.2.2.2.4. Genel Olarak İnsanlara Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *kul* ve *halâyıklar* diyerek insanlara seslenir:

Bize birlik sarâyın togru beşâret ayın / Geç ikilik fikrinden kogıl benligi yâ kul (151/4)

Halâyıklar melâikler / Ger esrükler ger ayuklar / Sahha size uyanıklar / Allâh sana sundum elüm (184/17)

Tablo 32. Genel olarak insanlara yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
kul	(151/4)
halâyıklar	(184/17)

3.2.2.2.5. Peygamberlere Seslenme

Yunus Emre şiirlerinde *habîbüm* diyerek Hz. Muhammed'e seslenir:

Hak anı öğdi yaradı sevdi Habîb'üm didi / Yir yüzinde cümle çiçek Mustafâ'nun teridür (81/2)

Tablo 33. Peygamberlere yönelik seslenme

seslenme sözü	geçtiği yerler
Habîb	(81/2)

Sonuç

Yunus Emre'nin farklı yapılarda seslenme sözcüklerini tercih etmesi ve dilin imkân verdiği ölçüde bunları kullanması, onun ifade gücünün ve dile hâkimiyetinin önemli bir göstergesidir. Şairin şiirlerindeki seslenme sözcükleri (464), *seslenme ünlemi* (5) ile *seslenme sözcüğü olarak kullanılan sözcükler* (238) ve *söz öbeklerinden* (221) oluşmaktadır.

Seslenme sözcüğü olarak kullanılan sözcüklerin *özel ad* (159), *tür adı* (75) ve *nitelik adı* (4); seslenme sözcüğü olarak kullanılan söz öbeklerinin ise *ünlem öbeği* (175), *sıfat tamlaması* (22), *özel ad öbeği* (16), *ortaç öbeği* (5) *unvan öbeği* (2), ve *tekrar öbeği* (1) yapısında olduğu görülmektedir. Ünlem öbeği yapısındaki (175) seslenme sözcükleri ise *seslenme ünlemi + sözcük* (128) ve *seslenme ünlemi + söz öbeği* (45) yapısındadır. Seslenme ünlemi + sözcük yapısındakilerin *seslenme ünlemi + tür adı* (84), *seslenme ünlemi + özel ad* (37) ve *seslenme ünlemi + nitelik adı* (9); seslenme ünlemi + söz öbeği yapısındakilerin ise *seslenme ünlemi + ortaç öbeği* (21), *seslenme ünlemi + sıfat tamlaması* (9), *seslenme ünlemi + diğer yapılar* (5), *seslenme ünlemi + ad öbeği* (4), *seslenme ünlemi + özel ad öbeği* (4), *seslenme ünlemi + bağlama öbeği* (1) ve *seslenme ünlemi + isnat öbeği* (1) yapısında olduğu görülmektedir. Şair seslenme sözcüğü olarak sözcük yapısında en çok *özel adları*, söz öbeği yapısında ise *ünlem öbeğini* tercih etmiştir.

Muhatapları açısından bakıldığında şairin seslenme sözcüklerini *içe dönük (kendine) seslenmeler* (236) ve *dışa dönük (başkasına) seslenmeler* (223) oluşturmaktadır. Dışa dönük (başkasına) seslenmeler *açık veya doğrudan seslenmeler* (91) ve *örtük veya dolaylı seslenmeler* (132) şeklindedir. Şairin açık veya doğrudan *Yaradan'a* (51), *tabiat unsurlarına*, *hayvanlara*, *bitkilere ve eşyalara* (25), *peygamberlere* (8), *meleklerle* (3) ve *hayatla ve ahiretle ilgili soyut kavramlara* (3) ve *tarihi şahsiyetlere* (1) seslenmektedir. Örtük olarak dolaylı olarak *Yaradan'a* (31) ve *insanlara* (101) seslenir. *Eşe*, *dosta ve yakınlarına* (30), *tutum ve davranışlarından dolayı insanlara* (27) *ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle insanlara* (21), *makam, mevki ve meslek sahiplerine* (20), *genel olarak insanlara* (2) ve *peygamberlere* (1) seslendiği görülür.

Muhatapları açısından şairin en fazla kendisine seslenmesi, kendini uyarması, kendine öğütler vermesi, yeri geldiğinde empati kurarak kendi üzerinden mesaj vermesi söz konusudur. Bunu yaparken de bazen kendi adını *miskin*, *aciz*, *biçare* sıfatları ile kullanması şairin hem mütevazılığını hem de Allah karşısında acizliğini dile getirmesi açısından samimiyetini göstermektedir.

Dışa yönelik muhataplarına bakıldığında ise şairin en çok insanlara seslendiği görülür. Bunu yaparken de çoğu zaman onların kim olduğunu gizleyerek amellerinden, tutum ve davranışlarından, makam ve mevkilerinden, sosyal ilişkilerinden, onların ruhsal ve karakteristik özelliklerinden hareketle örtük veya dolaylı olarak kısmen de onlara adlarıyla açık veya doğrudan seslenir. Yunus Emre'nin *Yaradan'ına* da sık sık seslendiği görülür. Bu seslenmelerde ise genellikle yalvarış yakarış söz konusudur. Yunus gerçek mutlakın Allah olduğunu bildiğinden gerçek bir kul gibi davrandığını seslenme sözcükleriyle hissettirmektedir.

Yunus Emre'nin şiirlerindeki seslenme sözcüklerinin zenginliği, şairin söz varlığına ve üslubuna yönelik yapılacak bundan sonraki çalışmalarda muhakkak göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur.

Kaynakça

- Alkan Ataman, H. (2018). *Türkiye Türkçesinde hitaplar* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Altunsarı, G. (2004). *Yunus Emre Divanı'nın şekil yönünden incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- Alyılmaz, C. (2011). Ünlülerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Türk Gramerinin Sorunları I-II Bildiriler* içinde (ss.646-652). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 54, 31-50.
- Babacan, V. (2013). *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Dîvân'ı (giriş-inceleme metin-dizin)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Demirbaş, M. (2017). Türkiye Türkçesi ağızlarında seslenme sözleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2154-2181.
- Dinar, T. (2020). Söz öbekleri-I. *Türkiye Türkçesi-IV Sözdizimi* içinde (ss.35-82). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğru, F. (2018a). Seslenme sözleri ve genel Türkçe sözlüklerdeki görünümü, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Haziran 2018, 19(1), 135-150. doi: 10.17494/ogusbd.458087
- Doğru, F. (2018b). Ünlüler. E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III - Sözcük Türleri* içinde (ss. 169-193). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Durmaz, C. (2008). *Yunus Emre Dîvânı'nda ve Risâletü'n-Nushiyye'de kelime gurpları ve söz varlığı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ergin, M. (2009), *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayıncılık.
- Görmüş, Y. (2003). *Yunus Emre Dîvânı'nın kelime dünyası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavaklıçesme Kotan, H. (2015). *Yunus Emre Divanı'nın söz dizimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. 3. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özezen, M. Y. (2004). *Türkiye Türkçesi konuşma dilinde seslenme biçimleri üzerine gözlemler genel sınıflama*. V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara.
- Şenyurt, A. (1995). *Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye mesnevîsi'nin grameri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tatçı, M. (1990), *Yunus Emre Dîvânı-inceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 10.07.2021)
- Yavuz, H. ve Balcı, A. (2011). Turkish phonology morphology and syntax. Z. Balpınar (Ed.), *Türkçe Ses ve Biçim Bilgisi* içinde (ss. 134-162). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.